

«МӘДЕНИАРАЛЫҚ-КОММУНИКАТИВТІК БІЛІКТІЛІК» ҰҒЫМЫНЫҢ МӘНІ

Атаханова А.К.¹, Узакбаева С.А.,²

¹магистрант, Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ, Қазақстан, Алматы
e-mail: aidoka_08.97@mail.ru

п.ғ.д., профессор, Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ, Қазақстан, Алматы
e-mail: sahipzhamal.a@mail.ru

Аңдатпа. Мақалада белгілі бір білімнің болуымен де, оларды қолдану дағдыларымен де сипатталатын шетелдік білім берудің күрделі мәнінің көрінісі ретінде мәдениаралық-коммуникативтік біліктілік ұғымы қарастырылады. Мәдениеттердің өзара әрекеттесуі мен өзара байытуы, тұлғааралық және ұлтаралық қарым-қатынасқа дайындығы бойынша қатынастардың үшінші түріне үлкен қызығушылық танытады. Бұл қарым-қатынаста тек білім мен мазмұнды компоненттерді қалыптастыру қажеттілігімен ғана емес, сонымен қатар әмбебап дағдылар мен біліктіліктерді меңгерумен де байланысты.

Мақала сонымен бірге, сөйлеу әрекетінің төрт түрі арқылы жүзеге асырылатын мәдениетаралық коммуникативтік біліктіліктің мазмұны мен құрылымы қарастырылады. Мәдениаралық-коммуникативтік біліктілік- бұл педагогтың құрылымдық жұмысының ажырамас бөлігі. Бүгінгі таңда ол әртүрлі тілдерде қазіргі қоғам өмірінің барлық салаларында әртүрлі ақпаратты тиімді іздеуге, құруға және пайдалануға мүмкіндік береді.

Тірек сөздер: мәдениаралық, шетел тілі, біліктілік, мәдениет, коммуникативті.

Қазақстандағы ашық қоғамның жағдайы, жаңа әлеуметтік-мәдени кеңістіктің құрылуы қоғамның экономикалық және саяси салаларында ғана емес, сонымен қатар шетел тілдерін оқытудың әлеуметтік-мәдени контекстінде де өзгерістер тудырды. Мұндай жағдайда шетел тілі сыртқы әлемде мәдениетаралық қарым-қатынас пен өзін-өзі жүзеге асырудың тәсілі бола отырып, адамның өмірі мен қызметінде шынайы сұранысқа ие болады. Демек, шетел тілінің оқу пәні ретіндегі мәртебесі едәуір артады, бұл шетел тіліндегі білім берудің мақсаттары мен мазмұнын қайта қарастыруға және түбегейлі жаңартуға бағдарлайды.

Қазіргі кезеңдегі шетел тілінде білім берудің бір ерекшелігі- біліктілік ұғымына баса назар аудару. Ол күрделі және семантикалық және экспрессивті мүмкіндіктерге бай мәдени құндылықтардың жиынтығы ретінде тілді игерудің жүйелілік сипатын көрсетеді. Шетел тілін оқытудың негізгі мақсаты-шетел тілдерін үйренуде одан әрі өзін-өзі тәрбиелеуге де, алған білімдерін өмірлік маңызды мәселелерді шешу үшін пайдалануға қабілетті адамның жеке басын дамыта отырып, мәдениетаралық қарым-қатынас үшін қажетті коммуникативтік біліктілік деңгейін дамыту. Қазіргі жағдайда шетел тілі арқылы тұлғаның дамуы, ең алдымен, тілдік және сөйлеу біліктілігін дамытуға, мәдениеттер аясының кеңею принципі бойынша мәдени жетілдіруге, қазіргі әлемдегі өмірдің балама емес формасы ретінде мәдениеттер диалогы туралы идеяны қалыптастыруға бағытталған. Мәдениетаралық-коммуникативтік біліктілік тұжырымдамасы жеке тұлғаның

шетел тіліндегі білімінің күрделі мәнін көрсетеді және белгілі бір білімнің болуымен де, оларды қолдану дағдыларымен де сипатталады.

Оқушылардың шетел тілін мәдениеттер диалогы контекстінде қарым-қатынас құралы ретінде пайдалану қабілетін дамыту бүгінгі қоғам талаптарына барынша сәйкес келеді, ол әртүрлі деңгейдегі құжаттарда (Еуропа Кеңесінің мәдени ынтымақтастық жөніндегі Кеңесінің құжаттары; Қазақстан Республикасында шетел тілінде білім беруді дамыту тұжырымдамасы) көрініс алады.

Мәдениаралық қарым-қатынас субъектісінің қалыптасуы мен дамуының шарттары мен нәтижелерін қарастыруда шетел тіліндегі білім берудің орталық тұжырымдамаларының бірі-біліктілік ұғымы. Бұл ұғым әр түрлі деңгейдегі шетел тіліндегі білім беруді реттейтін бағдарламалық құжаттарға енгізілді.

Бірқатар сөздіктерде біліктілік ұғымына берілген келесі салаларда ұсынылған осы тұжырымдаманың әртүрлілігін анықтауға мүмкіндік берді:

а) білім;

б) құқықтар (өкілеттіктер).

Біліктілік (лат. *Competo*-қол жеткізу, сәйкес келу) кеңестік энциклопедиялық сөздікте (1982) былайша анықталады:

1) белгілі бір органға немесе лауазымды тұлғаға заңмен, жарғымен немесе басқа актімен берілген өкілеттіктер шеңбері ретінде;

2) белгілі бір саладағы білім мен тәжірибе.

Жалпы анықтамаларға сәйкес біліктілік бір саламен шектеледі және бір нәрсені бағалауға мүмкіндік беретін білімге ие болу ретінде ашылады. Білікті ана тілінің сипаттамасында негізгі ұғым ретінде біліктілік ұғымына сілтеме жасай отырып, ол «тілді меңгеруді қамтамасыз ететін білім, дағдылар жиынтығы» деп түсініледі. Бұл тұжырымдаманы қарастыру дәстүрлі түрде шетел тілдерін оқытудағы танымдық парадигманың призмасы арқылы жүзеге асырылады.

Айта кету керек, «біліктілік» ұғымы лингводидактикаға тән бола отырып, соңғы он жыл ішінде жалпы педагогиканың тұжырымдамалық саласына енгізілді (ең алдымен жалпы және кәсіптік білімнің әртүрлі бағыттарын қарастырған кезде).

Ғылыми әдебиеттерге жасалған талдау көрсеткендей, егер бұрын зерттеушілердің назары негізінен коммуникативтік біліктілік аясында білім, іскерлік пен дағдыларды қалыптастыруға бағытталған болса, қазір көптеген авторлар шетел тілін меңгеру, ең алдымен, басқа мәдениетпен танысу, жаңа әлеуметтік-мәдени мазмұнды игеру мәселесіне назар аударады., мәдениетаралық бідіктілік. Шетел тілдерін оқытуда жана тұжырымдаманың пайда болуы мәдениетаралық қарым – қатынастың теориялық ережелеріне негізделеді, онда «әртүрлі мәдениеттер мен тілдердің тасымалдаушысы болып табылатын коммуниканттар арасындағы қарым-қатынас процесі (ауызша және вербальды емес) немесе басқаша-әртүрлі мәдениеттер мен тілдерге жататын адамдардың өзара әрекеттесуінің нақты процестерінің жиынтығы» түсініледі [1].

М.С.Каганның зерттеулері көрсеткендей, мәдениеттер арасында қарым-қатынастың үш түрі болуы мүмкін:

- бір мәдениеттің екіншісіне белгілі бір объект ретінде қатынасы, нәтижесінде бір мәдениеттің екіншісіне таза утилитарлық қатынасы байқалады;

- бір мәдениетті екіншісінен бас тарту қатынастары;

- мәдениеттердің өзара әрекеттесу және өзара байыту қатынастары, яғни мәдениеттердің тең субъектілер ретінде бір-біріне қатынасы.

Бұл біз үшін үлкен қызығушылық тудыратын қатынастардың үшінші түрі, өйткені "бұл әлеуметтік-мәдени түсініктің дамуына, ұлттық және әлемдік қауымдастыққа жатуға және тұлғааралық және ұлтаралық қарым-қатынасқа дайын болуға ықпал етеді. М.С.Каган мәдениеттер арасындағы қатынастардың үшінші түрін "мәдениеттер диалогы" ретінде анықтайды» [2].

Мәдениаралық біліктіліктің типологиялық қасиеттерін, оның мазмұны мен құрылымын бөлуді В. П. Фурманова мәдени болжамдар мен байланыс теориялары негізінде жүзеге асырады [3]:

1. «Мәдениаралық біліктілік – бұл белгілі бір кеңістікте және уақытта жүзеге асырылатын мәдениеттердің өзара әрекеті».

2. «Мәдениетаралық біліктілік – бұл диалогқа енетін мәдениеттердің өзара әрекеті мен олардың өзектілігі жүреді, нәтижесінде әр мәдениеттің жалпыадамзаттық және нақты жүйесі көрінеді»

3. «Мәдениаралық біліктілік – бұл әлемнің нақты бейнесін жасай отырып, өзінің сыртқы келбетін тіл мен ауызша мазмұн арқылы алатын мәдениеттердің өзара әрекеті».

4. «Мәдениаралық біліктілік – бұл белгілі бір дәуірдің нақты тарихи мазмұнын жүзеге асыратын және уақытша құндылықтар мен адамның терең мәнін түсінуге мүмкіндік беретін жеке тұлға түрін бейнелейтін мәдениеттердің өзара әрекеті».

«Мәдениаралық біліктілік» ұғымының дамуын талдай отырып, егер бұрын ол тек тілдік материалға және шетел тіліндегі шындыққа ғана қатысты болса, қазіргі уақытта оның шеңбері едәуір кеңейгенін атап өткен жөн. Қазіргі түсіндіруде мәдениетаралық біліктілік этнографиялық, паралингвистикалық, тілдік ақпаратқа, сондай-ақ коммуниканттың ұлттық бейнесінің ерекшелігі туралы ақпаратқа ие болуды қамтиды.

Хайд М. мәдениаралық біліктілікті қалыптастыру үшін адамның танымдық, аффективті және мінез-құлық салаларына әсер ететін дағдылардың жиынтығы қажет екенін айтады, өйткені ол мәдениеттер арасындағы айырмашылықтарды білуі керек, ана тілінің теріс реакциясының мәдени тамырларын түсінуді және осы реакцияны жеңуді үйренуі керек. Қарым-қатынастың сәтті болуына ықпал ететін мінез-құлық пен тілді қолдану ережелерін меңгеру [4].

Мәдениаралық біліктілік ұғымы әртүрлі біліктерден тұратын тілдік білімнің күрделі сипатын көрсетеді. Бұл ерекшелік бірқатар құжаттарда ескерілген:

а) лингвистикалық білім берудегі жалпы әлемдік міндеттер мен үрдістерді көрсететін стратегиялық сипаттағы;

б) бағдарламалық-әдістемелік сипаттағы.

Шетел тілінде білім берудің мақсаты мен мазмұнын анықтайтын бүгінгі отандық құжаттардың ерекшелігі – жалпы еуропалық стандарттар мен параметрлерге сәйкестігі. Олар Еуропа Кеңесінің мәдени ынтымақтастық жөніндегі кеңесінің құжаттарында айқын көрсетілген.

Мәдениаралық-коммуникативтік біліктіліктің мазмұны сөйлеу әрекетінің төрт түрі – сөйлеу, тыңдау, оқу, жазу арқылы жүзеге асырылады, бұл шетелдік білім беру дәстүрлеріне толық сәйкес келеді. Мәдениетаралық-коммуникативтік біліктілік тұжырымдамасы коммуникацияның бұл түрінің сәттілігі зерттелетін тілдің грамматикалық құрылымын, сөз құрылысының лексикалық, семантикалық және фонологиялық ерекшеліктерін білуге ғана емес, сонымен бірге осы білімді белгілі бір қарым-қатынас жағдайында қолдана білуге де байланысты екенін көрсетеді. Осыған байланысты зерттелетін тілдің мәдениеті мен тарихи дәстүрлеріне, қарым-қатынастың әртүрлі салалары мен жағдайларына тән сөйлеудің этикет формаларына, әртүрлі коммуникативті міндеттерді орындау үшін қажетті материалды таңдаудың стратегиялық дағдылары мен дағдыларына байланысты коммуникативті мінез-құлық нормаларын зерттеу қажет. Осылайша, мәдениетаралық-коммуникативті біліктілікті қалыптастыру адамның коммуникативті қажеттіліктерін және қарым-қатынастың әр нақты жағдайында туындайтын міндеттерді жүзеге асыруды мақсат ететін күрделі процесс болып көрінеді [5].

Мәдениетаралық-коммуникативтік біліктілікті қалыптастыру үшін қарым-қатынас моделінің пәндік мазмұны бірыңғай оқыту блогы ретінде когнитивті-лингвомәдениеттану кешенінің (КЛБ) компоненттік құрамымен көрінеді.

1. Типтік коммуникативтік салалар.

2. Тақырыптық-мәтіндік бірліктердің құрамы.

3. Типтік жағдайлардың құрамы және олардың модельденген нұсқалары.

4. Коммуникативтік-бағытталған тапсырмалардың құрамы.

М.Байрамның пайымдауынша «Ана тілінің жалпы мәдени біліктілік деңгейіне жақындау, мәдени айырмашылықтарға байланысты мүмкін емес, сонымен қатар, қажет емес. Оқушыға шынымен қажет нәрсе – бұл әртүрлі мәдениеттер өкілдері арасындағы делдал, мәдениеттер диалогының толық қатысушысы болу» [6].

Ол мәдениаралық біліктілік құрылымына кіреді:

- өз елі мәдениетінің барлық компоненттері туралы Білім және мәдениаралық қарым-қатынас жөніндегі серіктестің мәдениеті туралы, сондай-ақ олардың жеке және әлеуметтік деңгейлердегі өзара іс-қимылының заңдылықтары туралы ұқсас білім;

- түсінбеушіліктің немесе ықтимал қақтығыстардың ықтимал «аймақтарын» анықтау үшін шет тілі мәдениетінің әртүрлі дәлелдемелері мен

оқиғаларын қабылдау және оларды туған мәдениетімен байланыстыру мүмкіндігі (рецептивті мәдениаралық дағдылар);

- шетел тілі мәдениетін түсіндіре білу (мәдени және мәдени ұқсас тілдік ортада), зерттелген мәдениетте қабылданған мінез-құлық стереотиптерін игеру, түсінбеушілікті жеңу, мәдени делдал ретінде әрекет ету (өнімді мәдениаралық дағдылар);

- мәдениаралық байланысқа түсуге деген ұмтылыс пен дайындық, бір-біріне деген ашық көзқарас, ашықтық пен қызығушылық, мәдени бұрмаланулармен және қиялдармен күресуге деген ұмтылыс пен дайындық.

Сонымен, шетел тілінің жекелеген салаларын зерттеуге және жоғары сынып оқушыларын мәдени өзара әрекеттестіктің әлемдік процесіне тартуға бағытталған шет тіліндегі білім беру оқушылардың бойында басқа менталитет құбылыстарына деген сезімталдық пен қызығушылықты қалыптастыруға, мотивацияны арттыруға ықпал етеді, оларды өзінің, ақыл-ойын, сөйлеу қабілетін, шығармашылық белсенділігін көрсетуге ынталандырады.

ӘДЕБИЕТ

[1] Bayram M. and Esarte-Sarries V. Investigating Cultural Studies in Foreign Lan/Современные культуроведческие подходы к обучению...ВЕСТНИК ВГУ: Серия лингвистика и межкультурная коммуникация. - 2001. - №2. – 45-48 бб.

[2] Солонина Ю.Н., Каган М.С. Культурология: Учебник. – М.: Высшее образование, 2007. – 566 с.

[3] Фурманова В.П. Межкультурная коммуникация и лингвокультуроведение в теории и практике обучения иностранному языку. – Саранск: Изд-во Морд. ун-та, 1993. – 124 с.

[4] Hyde Intercultural competence in English language education //Modern English Teacher. - 1998. – №2. – P.7-11.

[5]Кунанбаева С.С. Современное иноязычное образование: методология и теории. – Алматы, 2005. – 264 с.

[6] Фурманова В.П. Межкультурная коммуникация и культурно-языковая прагматика в теории и практике преподавания иностранного языка: автореф. дис. ... д-ра пед. наук. – М., 1994. – 58 с.

REFERENCES

[1] Bayram M. and Esarte-Sarries V. Investigating Cultural Studies in Foreign Lan/Современные культуроведческие подходы к обучению (Modern cultural studies approaches to teaching). VESTNIK VGU: Seriya lingvistika i mezhkulturnaya kommunikaciya – 2001. - № 2. – p 45-48. [in Rus.]

[2] Solonina Yu. N., Kagan M. S. Kulturologiya: Uchebnik (Culturology) - M.: Vysshoe obrazovanie, 2007. - 566 p. [in Rus.]

[3] Furmanova V. P. Mezhekulturnaya kommunikaciya i lingvokulturovedenie v teorii i praktike obucheniy inostrannomu yazyku (Intercultural communication and cultural linguistics in the theory and practice of teaching a foreign language). - Saransk: Izd-vo Mord. un-ta, 1993. - 124 p. [in Rus.]

[4] Hyde Intercultural competence in English language education //Modern English Teacher. - 1998. – №2. – P.7-11 [in Rus.]

[5] Kunanbayeva S. S. –Современное иноязычное образование методология I teorii (Modern foreign language education: methodology and theory). - Almaty, 2005. - 264 p. [in Rus.]

[6] Furmanova V. P. Mezhekulturnaya kommunikaciya i kulturno yazykovaya pragmatika v teorii i praktike prepodavaniya inostrannogo yazyka (Cross-cultural communication and cultural

and linguistic pragmatics in the theory and practice of teaching a foreign language): avtoref. dis ... d-ra ped. nauk. - M., 1994. - 58 p. [in Rus.]

СУЩНОСТЬ ПОНЯТИЯ «МЕЖКУЛЬТУРНО-КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ»

Атаханова А.К.¹, Узакбаева С.А.,²

¹ магистрант, КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан

e-mail: aidoka_08.97@mail.ru

д.п.н., профессор, КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан

e-mail: sahipzhamal.a@mail.ru

Аннотация. В статье рассматривается понятие межкультурно-коммуникативной квалификации как отражение сложной сущности иноязычного образования, характеризующегося как наличием тех или иных знаний, так и навыками их применения. Проявляет большой интерес к третьему типу отношений по взаимодействию и взаимообогащению культур, готовности к межличностному и межнациональному общению. Это связано не только с необходимостью формирования в общении знаний и содержательных компонентов, но и с приобретением универсальных навыков и умений.

Также в работе рассматривается содержание и структура межкультурной коммуникативной компетенции, реализуемой через четыре вида речевой деятельности. Межкультурно-коммуникативная компетентность является составной частью структурной работы учителя. Сегодня она позволяет эффективно искать, создавать и использовать различную информацию на разных языках во всех сферах жизни современного общества.

Ключевые слова: межкультурный, иностранный язык, компетенция, культура, коммуникативные.

THE ESSENCE OF THE CONCEPT OF «INTERCULTURAL COMMUNICATIVE COMPETENCE»

Atakhanova A.K.¹, Uzakbayeva S. A.,²

¹master student, KazUIR&WL named after Abylai Khan, Almaty, Kazakhstan

e-mail: aidoka_08.97@mail.ru

d.p.s, professor,

e-mail: sahipzhamal.a@mail.ru

Abstract. The article deals with the concept of intercultural communicative competence as a reflection of the complex nature of foreign language education, characterized by the presence of certain knowledge and the skills of their application. It is very interested in the third type of relations on interaction and mutual enrichment of cultures, readiness for interpersonal and international communication. This is due not only to the need to form knowledge and content components in communication, but also to the acquisition of universal skills and abilities.

The article also examines the content and structure of cross-cultural communicative competence, implemented through four types of speech activity. Cross-cultural and communicative competence is an integral part of the structural work of a teacher. Today, it allows to effectively search, create and use various information in different languages in all areas of modern society.

Keywords: intercultural, foreign language, competence, culture, communicative.

Статья поступила 24.04.2021

